

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm**Yttrande över promemorian Genomförandet av EU:s försvarardirektiv;
kompletterande förslag**

(Ju2015/755/Å)

Riksdagens ombudsmän har beretts tillfälle att lämna synpunkter på promemorian Genomförandet av EU:s försvarardirektiv; kompletterande förslag.

Inledning

Promemorian är ett led i arbetet med att ta fram förslag till de författningsändringar som behövs för att Sverige ska kunna leva upp till sina åtaganden enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EU:s försvarardirektiv).

Jag har tidigare yttrat mig över departementspromemorian Rätten till försvarare m.m. (Ds 2015:7) som bl.a. behandlade frågan om innebörden av rätten till tillgång till försvarare enligt direktivet (art. 3.3). Denna rätt innefattar bl.a. rätten att ha sin försvarare närvarande vid förhör, rätten att träffa och samtala i enrum med sin försvarare och att ha övriga kontakter med denne. I den del som nu är aktuell föreslogs det att dessa rättigheter ska gälla utan inskränkning för den som har en offentlig försvarare, medan det för den som har en privat försvarare ska finnas en möjlighet för myndigheterna att inskränka rättigheterna med hänsyn till kollusionsfara eller säkerhet. Utöver rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör är dessa inskränkningar av naturliga skäl endast aktuella för misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade.

I den kompletterande promemorian lämnas vissa förslag som innebär förändringar i förhållande till den tidigare departementspromemorian. Förslagen är i allt väsentligt en följd av att det också föreslås en begränsning av vem som kan vara privat försvarare för frihetsberövade personer. Jag har följande synpunkter på förslagen.

Begränsningar av vem som får vara privat försvarare för en frihetsberövad person

En misstänkt person kan enligt gällande rätt själv utse i princip vem han eller hon vill till privat försvarare, under förutsättning att den personen är lämplig för uppdraget (se 21 kap. 3 § rättegångsbalken, RB). Även vid förordnande av offentliga försvarare har den misstänkte ett inflytande på vem som ska förordnas; om den misstänkte föreslår en person som är behörig för uppdraget ska denne förordnas om inte särskilda skäl talar mot det (21 kap. 5 § andra stycket RB). Se också artikel 6.3 c) i Europakonventionen om rätten att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som man själv har utsett.

I promemorian föreslås att kraven på vem som ska få vara privat försvarare för frihetsberövade personer ska skärpas och att samma kunskaps- och lämplighetskrav som ställs på offentliga försvarare ska gälla. Detta ska enligt förslaget ske genom att det införs en begränsning i 21 kap. 3 § tredje stycket RB, med innebörden att endast den som uppfyller de krav som ställs i 21 kap. 5 § första stycket RB får vara försvarare för den som är gripen, anhållen eller häktad.

För att få vara privat försvarare för en frihetsberövad person måste man alltså enligt förslaget uppfylla de krav som ställs på en offentlig försvarare. Det kan konstateras att dessa krav är relativt högt ställda; utgångspunkten är att man ska vara advokat. Detta ska jämföras med det relativt begränsade allmänna lämplighetskrav som i övrigt även fortsättningsvis ska gälla för privata försvarare.

Om promemorians förslag genomförs blir det därmed en väsentlig inskränkning för personer som är frihetsberövade i rätten att välja privat försvarare. Jag har principiella invändningar mot en sådan ordning. Rätten att som misstänkt för brott kunna välja en försvarare som man har särskilt förtroende för eller som har särskilda kunskaper är en viktig rättssäkerhetsfråga. Att den misstänkte i första hand själv ska få utse sin försvarare är alltså en grundläggande rättighet som inte bör inskränkas, om det inte finns mycket goda skäl för det. Enligt min mening är det från principiella utgångspunkter inte acceptabelt att den rättigheten är mer inskränkt för den som är frihetsberövad än för andra brottsmisstänkta.

Det framstår också som systemfrämmande att utforma regler för privata försvarare utifrån vad som gäller för offentliga försvarare. En frihetsberövad som utser en privat försvarare gör detta genom ett aktivt och frivilligt val. Han eller hon har ju alltid rätt till en offentlig försvarare. Om lagstiftaren anser att frihetsberövade generellt sett behöver försvarare med de kvalifikationerna bör man i stället överväga en ändring av de regler som gäller för just offentliga försvarare, vilka dessutom betalas av allmänna medel.

De principiella aspekter som jag nu nämnt har inte närmare berörts i promemorian. Utöver att det konstateras att det är viktigt att frihetsberövade har försvarare som tar till vara deras intressen, och att kraven för att vara privat försvarare är begränsade, är det främst pragmatiska överväganden som förs fram. Det anges bl.a.

att med den föreslagna regleringen kan misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade och företräds av privata försvarare ges samma rättigheter som de som har offentliga försvarare. I enlighet med det föreslås det också att det ska införas en absolut rätt för en misstänkt som är frihetsberövad att träffa och samtala i enrum med sin försvarare och att ha viss annan kontakt med denne (s. 12–20). Bestämmelserna blir därmed enligt promemorian tydligare och enklare att tillämpa eftersom de utformas som rättigheter för den enskilde utan begränsningar. Myndigheterna behöver inte heller göra några avvägningar och fatta beslut om en rättighet ska inskränkas i det enskilda fallet. Med hänvisning till Kriminalvårdens tidigare yttrande har det också förts fram att det finns en risk att säkerheten på förvaringsplatserna i annat fall inte kan garanteras (se s. 11).

Även bortsett från de principiella invändningar jag angett ovan ställer jag mig tveksam till förslaget och till behovet av den föreslagna begränsningen av vem som får vara privat försvarare. Det är naturligtvis angeläget att en misstänkt person som är frihetsberövad har en försvarare som kan ta till vara hans eller hennes rättigheter och intressen. Det är bl.a. därför som det finns en rätt till offentlig försvarare. I promemorian finns det inte någon analys av om det förekommer att privata försvarare, som inte uppfyllt kraven för att vara offentliga försvarare, brister när det gäller att ta till vara den misstänktes intressen och rättigheter, och hur utbrett det problemet i sådant fall är. Även om det skulle förekomma, måste det vägas mot den inskränkning av den misstänktes rätt att välja försvarare som förslaget innebär. Det ska dessutom noteras att det finns möjligheter att avvisa försvarare som inte har erforderliga kvalifikationer eller som annars är olämpliga, antingen inledningsvis enligt 12 kap. 2 § RB eller senare under processen enligt 12 kap. 5 § RB. Det finns också särskilda regler om försvararjäv i 21 kap. 3 § tredje stycket RB. Redan dessa bestämmelser innebär att t.ex. kriminellt belastade, medmisstänkta eller annars olämpliga personer normalt sett inte ska komma i fråga som privata försvarare.

Mot den bakgrunden framstår inte heller Kriminalvårdens argumentation om säkerheten på förvaringsplatserna som övertygande. Under alla förhållanden är det inte lämpligt att lösa eventuella säkerhetsproblem genom inskränkningar i frihetsberövades rätt att välja försvarare.

Det framstår enligt min mening alltså som om skälen för förslaget främst är av det praktiska slaget. I promemorian görs inte någon närmare analys eller reflektion över vad förslaget innebär för den misstänkte som är frihetsberövad. Det är också anmärkningsvärt att det inte redovisas några närmare överväganden kring den principiellt viktiga frågan om den misstänktes rätt att själv välja försvarare.

Jag är också tveksam till slutsatsen att den föreslagna regleringen skulle vara enklare eller mer praktisk att tillämpa. Jag har inte underlag för att analysera frågan i detalj, men jag kan ändå konstatera att det finns en risk för att det kan uppstå en del praktiska problem vid tillämpningen, t.ex. när det gäller tidpunkten för prövningen av om en person uppfyller kraven för att vara privat försvarare för en frihetsberövad. Det är enligt promemorian i första hand försvararen själv som ska

göra den bedömningen (s. 12). Frågan är dock hur personalen på förvaringsställen ska förhålla sig till den bedömningen innan den prövats av åklagare, eller i förekommande fall av domstol. Det bör också noteras att i de fall då en misstänkt person inte är frihetsberövad under hela processen, kan denne välja en annan privat försvarare efter frihetsberövandet. Det kan då naturligtvis uppstå både dröjsmål och merkostnader. Även om dessa frågor inte är av central betydelse åskådliggör de att det varken är lämpligt eller rationellt att göra en uppdelning av vem som får vara försvarare med utgångspunkt i om den misstänkte är frihetsberövad eller inte.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att en misstänkt eller tilltalad som är frihetsberövad inte ska begränsas i sitt val av försvarare på det sätt som föreslås, och avstyrker förslaget i den delen. Den ordning som föreslogs i den föregående departementspromemorian är enligt min mening att föredra.

Privata försvarare som uppfyller de krav som ställs på en offentlig försvarare ska behandlas på samma sätt som offentliga försvarare

Som nämnts inledningsvis tog man i den föregående departementspromemorian ställning till hur rätten till tillgång till försvarare enligt direktivet skulle utformas. Utgångspunkten enligt det förslaget var att den misstänkte eller tilltalade skulle ha samma rättigheter oavsett om försvararen är offentlig eller privat. När försvararen är privat skulle det dock finnas vissa undantag med hänsyn till kollusionsfara och säkerhet. I den kompletterande promemorian föreslås att dessa undantag inte ska gälla för privata försvarare som uppfyller de krav som ställs på en offentlig försvarare.

Jag anser i och för sig att detta är en rimlig avvägning med hänsyn till de relativt högt ställda kraven för att få vara offentlig försvarare och till att i vart fall de som är advokater ska agera i enlighet med god advokatsed och står under tillsyn av Sveriges advokatsamfund. Risken för att privata försvarare med sådana kvalifikationer skulle uppträda på ett sätt som undantagen tar sikte på måste anses liten (jfr s. 9). Frågan om hur polisen ska förhålla sig till försvararens egen bedömning av sina kvalifikationer gör sig dock gällande också här.

Det kan också konstateras att om promemorians huvudsakliga förslag – att införa en begränsning av vem som får vara privat försvarare för frihetsberövade personer – genomförs, får denna reglering främst betydelse för rätten att ha försvarare närvarande vid förhör. Som jag tidigare nämnt förordar jag dock den ordning som föreslogs i den föregående departementspromemorian.

Cecilia Renfors

Maria Ulfsson Klang